

พุทธจริยศาสตร์ในความเป็นเอตทัคคะของนางวิสาขา

Buddhist Ethics in Being Appreciated a Specialist

ปิยวรรณ สง่าจิตต์¹, พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ², และ บรรพต ตันธีรวงศ์³

Piyavan Sangachit¹, Phra Maha Suphawat Thanawuttho² and Banphot Tonthirawong³

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhapanyasri Dvaravati Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: piyavan@windowslive.com

Received October 19, 2024; Revised September 26, 2025; Accepted September 27, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์ในความเป็นเอตทัคคะของนางวิสาขา” ผลการวิจัยพบว่า พุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานอยู่บนชีวิตคนและโลกที่มุ่งเน้นการหลุดพ้นส่วนตัว และจริยศาสตร์สังคม เพราะนางวิสาขาเป็นมหาอุบาสิกาที่ได้ชื่อเป็นอุปัฏฐายิกาผู้บำรุงด้วยปัจจัย 4 นอกจากนี้นางวิสาขายังมีบทบาทในฐานะต่าง ๆ ได้แก่ บทบาทในฐานะมารดา ในฐานะลูก ลูกสะใภ้ ในฐานะภรรยา ในฐานะมหาอุบาสิกาและบทบาทด้านการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการยึดหลักโอวาท 10 ซึ่งสัมพันธ์กับหลักทศ 6 โดยมีคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยได้ ในฐานะมารดาคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 ทศ 6 หลักสังคหวัตถุ 4 มีความศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย โดยการยึดหลักทาน ศีล ภาวนา ไม่แสวงประโยชน์จากพระพุทธศาสนา หมั่นศึกษาหลักคำสอน มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา แก้ไขปรับวาทะได้ ด้านการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ การศึกษาหลักคำสอนให้ลึกซึ้งให้เข้าใจ ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนเป็นการส่วนตัวให้ยิ่งขึ้นไป ฯ แล้วเผยแพร่คำสอน ทำหน้าที่ของอุบาสิกาในฐานะผู้สอนธรรมนั่นเอง

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์; เอตทัคคะ; นางวิสาขา

Abstract

This research aims to study “Buddhist ethics in being appreciated a specialist of civilized person of visakha”. The research results found that Buddhist ethics is based on life and worldviews that focus

on personal liberation and social ethics because Mrs. Visakha is a great female laywoman who is known as a supporter of the four requisites. In addition, Mrs. Visakha also has various roles, such as the role of a mother, a daughter, a daughter-in-law, a wife, a great female laywoman, and a role in supporting Buddhism by adhering to the ten principles of advice, which are related to the six directions, with values that are practices for Thai women. As a mother, the values that are practices according to the four divine states of mind, the six directions, the four social principles, having firm faith in the Triple Gem by adhering to the principles of giving, morality, and meditation, not seeking benefits from Buddhism, diligently studying the teachings, having good knowledge about Buddhism, and being able to protect Buddhism, correcting and adjusting rhetoric. In terms of supporting Buddhism, the values that are practices include studying the teachings deeply to understand them, practicing according to the teachings personally to become more and more, and then disseminating the teachings. Performing the duties of a laywoman as a Dharma teacher.

Keyword: Buddhist Ethics; Ettakka; Visakha

บทนำ

ในพุทธบริษัท 4 พระพุทธองค์ได้ตรัสอีกว่า ถ้าใครต้องการเป็นอุบาสกที่ดีก็ให้เอาตัวอย่างท่านจิตตคฤหบดีกับท่านหัตถกะ ทั้งสองท่านนี้เป็นแบบอย่างในฝ่ายอุบาสกทั้งหลาย ส่วนในฝ่ายอุบาสิกาให้มองดูอุบาสิกาขุชชุตตรา และอุบาสิกาเวฬุภักณฺณกีนันทมาตา ทั้งสองท่านนี้เป็นตุลา คือเป็นมาตรฐานเป็นแบบอย่างในฝ่ายของอุบาสิกา ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “อุบาสิกาผู้มีศรัทธา เมื่อปรารภนาโดยชอบพึงปรารภนาอย่างนี้ว่า ขอให้เราเป็นเช่นกับอุบาสิกาขุชชุตตรา และอุบาสิกาเวฬุภักณฺณกีนันทมาตาเถิด ขุชชุตตราและเวฬุภักณฺณกีนันทมาตานิเป็นบรรทัดฐาน เป็นมาตรฐานของอุบาสิกาสาวิกาของเรา” (Mahachulalong kornrajavidyalaya University, 2539) ส่วนในฝ่ายพระภิกษุในด้านศรัทธาตรัสว่า ให้ดูพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะเป็นแบบอย่าง นอกจากนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสถามพระภิกษุบางรูปว่า ทำไมเธอจึงมีวัตรปฏิบัติอย่างนี้ เช่น เสพเสนาสนะป่า ถือกการบิณฑบาตเป็นวัตร นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ทรงจีวรเศร้าหมอง เป็นเอกวิหารี เป็นต้น พระภิกษุรูปนั้นตอบว่า การที่ท่านใช้ชีวิตอย่างนี้ก็เพื่อเป็นทิวรรวมสุขวิหารี คือเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของตน และเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ถือเป็นแบบอย่าง ดังภาษิตของพระมหากัสสปะที่ว่า “ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ 2 ประการ จึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร... พิจารณาเห็นการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของตน และอนุเคราะห์หมู่ชนในภายหลังว่า ทำอย่างไรหมู่ชนในภายหลังพึงถึงการประพฤติดตามแบบอย่าง” (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2539) อันนี้

เป็นการบ่งบอกว่า รูปแบบวิถีชีวิตที่ประเสริฐที่ท่านเหล่านั้นได้ประพฤติปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง ทั้งในด้าน บำเพ็ญและด้านสังคม ถ้าเราจะดำเนินชีวิตอย่างนั้นก็ให้ดูท่านเหล่านั้นเป็นแบบอย่าง

อุบาลิกา คือสตรีที่ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา หรือหญิงผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย ในส่วนของอุบาลิกาทั้ง 10 ท่าน ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเลิศในทางใดทางหนึ่ง หนึ่งในนั้นคือนางวิสาขาลูกสาวของท่านอนัญชัยเศรษฐี ในแคว้นอังคะ ตามประวัติเธอได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบันตั้งแต่อายุ 7 ขวบ พร้อมด้วยเพื่อนหญิงอีก 500 คน เมื่อครั้งได้รับหน้าที่จากปู่ให้ไปรับพระพุทธเจ้าที่เสด็จมาถึงเมืองภัททิยะ นางวิสาขาเป็นคนฉลาดหลักแหลม มีรูปร่างงดงาม พุดจาไพเราะ มีจิตใจโอบอ้อมอารีช่วยเหลือแบ่งปัน เป็นที่รักของ คนทั่วไป เชื้อพังโหวท มีความประพฤติดี มีมารยาทงาม แม้ฝนตกหนักจนเสื้อผ้าเปียกปอน แต่นางก็ยัง เดินปกติไม่รีบร้อนอะไร เมื่อถูกซักถามว่า ฝนตกหนักถึงขนาดนี้ทำไมจึงไม่รีบวิ่งหาที่หลบฝน นางตอบว่า สตรีใดเป็นสาวต่อไปต้องแต่งงานไปอยู่กับสามี หากวิ่งแล้วหกล้มพิกุลพิการไปใครจะสนใจสุดท้ายเป็น ภาระให้พ่อแม่ต้องเลี้ยงดู ทั้งบอกเหตุผลด้วยว่า พระราชา ข้างมงคลของพระราชา นักบวช และสตรี วังดู ไม่งาม ต่อมาเมื่ออายุได้ 16 ปี นางวิสาขาได้แต่งงานกับปุณณวัณณกุมารลูกชายของท่านมิตราเศรษฐี และได้ย้ายไปอยู่บ้านสามีที่เมืองสาวัตถี ก่อนมาพ่อได้ให้โอวาทว่า ‘แม่ ธรรมดาหญิงผู้อยู่ในสกุลผัว รักษา มารยาทนี้และนี่จึงควร’ ต่อจากนั้นได้ให้โอวาท 10 ข้อว่า “ลูกเอ๋ย ธรรมดาว่าสตรีผู้จะอยู่ในตระกูลสามี ไฟในไม่พื้งนำออกไปภายนอก ไฟนอกไม่พื้งนำเข้าไปภายใน พื้งให้แกผู้ที่ให้เท่านั้น ไม่พื้งให้แกผู้ที่ไม่ให้ พื้ง ให้ทั้งแกผู้ที่ให้ทั้งแกผู้ที่ไม่ให้ พื้งนั้ให้เป็นสุข พื้งบริโภคให้เป็นสุข พื้งนอนให้เป็นสุข พื้งบำเรอไฟ พื้งนอน น้อมเทวดาภายใน” (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2539) เมื่อนางวิสาขาได้ย้ายไปอยู่บ้าน สามีที่เมืองสาวัตถี ช่วงแรกการใช้ชีวิตดูไม่ได้ราบรื่นนัก เนื่องจากนางวิสาขามาจากสกุลที่นับถือ พระพุทธศาสนา แต่สกุลพ่อผัวเสื่อมใสในอเจลกะจึงเกิดการระหองระแหงอยู่บ่อยครั้ง ถึงขั้นจะโดนไล่ออกจาก บ้านเสียด้วยซ้ำไป แต่ด้วยที่นางวิสาขาคือคนที่ยึดมั่นในพระรัตนตรัย เป็นคนพุดจาไมเหตุผลไม่วู่วาม ได้ชี้แจงให้พ่อผัวเข้าใจในข้อสงสัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อสงสัยที่มีจากหลักโอวาท 10 ข้อ หรือในด้านความ เชื่อที่แตกต่างกัน สุดท้ายพ่อผัวเข้าใจและยอมรับในตัวนางวิสาขา ท่านมิตราเศรษฐีนับถือนางวิสาขามาก ยกให้เป็นแม่ ดังที่คัมภีร์อรรถกถา ธรรมบทได้บันทึกเหตุการณ์ช่วงนี้ไว้ว่า “ตั้งนางไว้ในตำแหน่งมารดาด้วย คำว่า เจ้าจงเป็นมารดาของฉันท ตั้งแต่วันนี้ไป” (Mahamakut Buddhist University, 2017) ตั้งแต่นั้นมา นางวิสาขาก็มีชื่อเรียกใหม่อีกชื่อว่า นางวิสาขามิตรา มารดา หรือวิสาขามิตรา มาตา บางครั้งอรรถกถาใช้ อีกคำว่ามิตรา มาตา ภายหลังเมื่อนางมีลูกชาย จึงได้ตั้งชื่อลูกว่ามิตราเช่นกัน

นางวิสาขาได้ทำหน้าที่ของสตรีนางหนึ่งได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งในด้านปัจเจกและด้านสังคม แม้ว่าจะ อยู่ในสกุลที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ แต่ก็ยังสามารถรักษาความเป็นพุทธเอาไวได้ ทั้งยังได้อุปถัมภ์บำรุง พระพุทธศาสนาเอาไว้มาก จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นยอดหญิงผู้เป็นอุปัฏฐากผู้บำรุง ด้วยปัจจัย 4 ที่ไม่มีสตรีคนใดจะทำได้เสมอเหมือน การใช้ชีวิตทั้งในด้านคุณค่าเชิงปัจเจกและคุณค่าเชิง

สังคม ทั้งสองส่วนนี้เป็นพุทธจริยศาสตร์ของนางวิสาขาที่สำคัญมาก ดังนั้น ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาเรื่องพุทธจริยศาสตร์ในความเป็นเอตทัคคะของนางวิสาขา เพื่อใช้เป็นฐานการวิเคราะห์คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์
2. เพื่อศึกษาบทบาทของนางวิสาขาในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยในพระพุทธานุสาสนา

การทบทวนวรรณกรรม

Phra Thepvedi (Prayudh Payutto) (1990) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “รากฐานพุทธจริยศาสตร์ทางสังคมเพื่อสังคมไทยร่วมสมัย” ได้สรุปถึงภาพรวมของพุทธจริยศาสตร์ทางสังคมว่ามีสิ่งที่ควรเน้นย้ำอยู่ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ระบบพุทธจริยศาสตร์ประกอบด้วยมรรคและองค์คุณก่อนมรรค 2) คุณภาพทางจิตใจกับธรรมสำหรับการแสดงออกภายนอกนั้นเกี่ยวพันกันอย่างแน่นแฟ้น 3) ธรรมในฐานะกฎธรรมชาติ และวินัยในฐานะกฎที่มนุษย์บัญญัติขึ้น ต่างเป็นส่วนประกอบของพุทธจริยศาสตร์ ในส่วนธรรมบุคคลย่อมมีความรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อตนเองฉันใด ในทางวินัยชุมชนหรือสังคมย่อมมีส่วนสนับสนุน หรือขัดขวางการกระทำของบุคคล ฉันนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นก็เพื่อให้ผู้คนสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และพึงพาอาศัยกันอย่างถูกต้อง ส่วนธรรมนั้นทรงบัญญัติอธิบายไว้เพื่อให้มนุษย์ได้บรรลุอิสรภาพและมีเสรีภาพภายในใจ ในท่ามกลางโลกที่ทุกคนต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันนี้

Khamdee (1991) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “พุทธปรัชญา” เดือน คำดีได้กล่าวถึงระบบพุทธจริยศาสตร์ของพระพุทธานุสาสนาไว้ว่า มนุษย์เรานอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของโลกและต้องมีความสัมพันธ์บางอย่างกับโลกแล้ว ในการดำรงชีวิตมนุษย์ต้องมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกัน ปัญหาสำคัญของมนุษย์อีกประการหนึ่งก็คือปัญหาจริยธรรม คือหลักการปฏิบัติต่อตนเอง และหลักการปฏิบัติต่อผู้อื่น เกี่ยวกับตนเองนั้นมนุษย์มีปัญหาเกี่ยวกับอุดมคติของชีวิตที่ว่า เราควรแสวงหาอะไรที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต ส่วนที่เกี่ยวกับผู้อื่นนั้นมนุษย์มีปัญหาว่า เราควรปฏิบัติกับผู้อื่นอย่างไร ปัญหาเหล่านี้อาจแยกได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) อะไรคืออุดมคติของชีวิต หรืออะไรคือสิ่งดีที่สูงที่สุดที่มนุษย์ทุกคนควรแสวงหา 2) ในการแสวงหาสิ่งดีสูงสุดนั้น อะไรคือเกณฑ์มาตรฐานตัดสินว่า การกระทำอย่างใดที่ถือว่าสอดคล้องกับสิ่งดีสูงสุดนั้น 3) ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมนั้น อะไรคือหน้าที่และพันธกรณีของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน

Phra Khru Kalayanasiddhiwat (Saman Kalyāṇadhammo) (2003) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “เอตทัคคะในพระพุทธานุสาสนา” ได้กล่าวถึงนางวิสาขาได้ว่า นางวิสาขาได้ชื่อว่าเป็นมหาอุบาสิกาผู้ยิ่งใหญ่

เป็นยอดแห่งอุปัฏฐายิกาพระนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการถวายเป็นพุทธบูชาด้วยไทยทานต่าง ๆ ทั้งที่ถวายเป็นของสงฆ์ส่วนรวม และถวายเป็นของส่วนบุคคล คือแก่พระภิกษุแต่ละองค์ ๆ การทำบุญของนางวิสาขา นับว่าครบถ้วนทุกประการตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ดังคำที่นางเปล่งอุทานในวันฉลองวิหารคือวัดบุพพาราม ที่นางสร้างถวายนั่นด้วยคำว่า ‘ความปรารถนาใดๆ ที่เราตั้งไว้ในกาลก่อน ความปรารถนานั้น ๆ ทั้งหมดของเราได้สำเร็จสิ้นสมบูรณ์ทุกประการแล้ว’ ความปรารถนาเหล่านั้นคือ 1. ความปรารถนาที่จะสร้างปราสาทถวายด้วยปูนถวายเป็นวิหารทาน 2. ความปรารถนาที่จะถวายเตียง ตั้ง พูก หมอนและเสนาสนะภัณฑ์ 3. ความปรารถนาที่จะถวายสลากัฏเป็นโภชนาทาน 4. ความปรารถนาที่จะถวายผ้ากาสิกพัสตร์ ผ้าเปลือกไม้เป็นจีวรทาน 5. ความปรารถนาที่จะถวายเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อยเป็นเภสัชทาน ความปรารถนาเหล่านั้นของนางวิสาขาสำเร็จครบถ้วนทุกประการ สร้างความเอื้อมใจให้แก่นางยิ่งนัก นางจึงเดินเวียนรอบปราสาทอันเป็นวิหารทานพร้อมทั้งเปล่งอุทานดังกล่าว”

Kabilsingh (2002) ในงานเขียนเรื่อง “สตรีในพุทธกาล” ภัตตรสุมลย์ กบิลสิงห์ ัญญเสนได้กล่าวถึงนางวิสาขาในประเด็นสำคัญ ๆ ว่านางวิสาขามิคารเศรษฐีชั้นสูงซึ่งแต่งงานกับปัญจกณโฑมกุมารลูกชายมิดารเศรษฐี เมื่อนางวิสาขาย้ายมาอยู่กับครอบครัวของสามีที่เมืองสาวัตถีก็มีความขัดแย้งในเรื่องการนับถือศาสนา เนื่องจากมิดารเศรษฐีแต่เดิมนับถือพวกนิครนถ์ แต่นางวิสาขาก็ค่อย ๆ โน้มน้าวจิตใจของมิดารเศรษฐีทีละน้อยๆ นางถือโอกาสนิมนต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้าน พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมให้สอดคล้องกับวิถีของท่านเศรษฐี จนทำให้เศรษฐีกลับใจเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาหันมาให้การสนับสนุนคณะสงฆ์เป็นอย่างดี มิดารเศรษฐีมีความเกรงใจลูกสะใภ้เป็นพิเศษ จนบ่อยครั้งผู้คนจึงเรียกขานนางว่ามิดารมาตา นางวิสาขาสอนใจศึกษาพระธรรมมาตั้งแต่เยาว์วัย และมีความใกล้ชิดคณะสงฆ์เป็นพิเศษ นอกเหนือจากบทบาทการสนับสนุนพระสงฆ์แล้ว เมื่อนางเห็นสิ่งใดไม่ดีไม่งาม ไม่เหมาะสมแก่ความประพฤติของสมณะ นางจะทูลเสนอความคิดเห็นต่อคณะสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประธาน คราวหนึ่งนางใช้ให้คนใช้นำของไปถวายพระพุทธองค์ ช่วงนั้นเป็นหน้าฝนปรากฏว่าเมื่อคนใช้ไปถึงพระอารามบรรดาพระภิกษูกำลังเปลี่ยยกายเล่นน้ำฝนกันอยู่ จากเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นที่มาของการถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุ ประเพณีการให้ผ้าอาบน้ำฝนจึงเกิดขึ้นเพราะการทูลเสนอของนางวิสาขานั้นเอง นอกจากนี้บางครั้งคราวเมื่อคณะสงฆ์ต้องพิจารณาคดีที่มีความเกี่ยวข้องกับฆราวาสวิสัย ก็ได้นางวิสาขามาช่วยพิจารณาด้วย ดังปรากฏว่าภิกษุณีรูปหนึ่งเกิดตั้งครรภ์ขึ้นมา นางถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาบัติปาราชิกต้องลาสิกขาบท แต่นางยืนยันในความบริสุทธิ์ของนาง ในที่สุดนางวิสาขาได้รับมอบหมายให้เข้ามาช่วยคณะสงฆ์ในการพิจารณารายละเอียดในเรื่องนี้ ผลปรากฏว่าภิกษุณีรูปนั้นบริสุทธิ์จริง นางมีครรภ์มาตั้งแต่ยังไม่ได้บวช และเมื่อมาขอบวชนั้นมิได้รู้ว่กำลังตั้งท้องอยู่ ในกรณีที่เป็นต้นบัญญัติเช่นนี้นางมิได้ทำผิดและมิได้ถูกบังคับให้สึก นางวิสาขามีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย

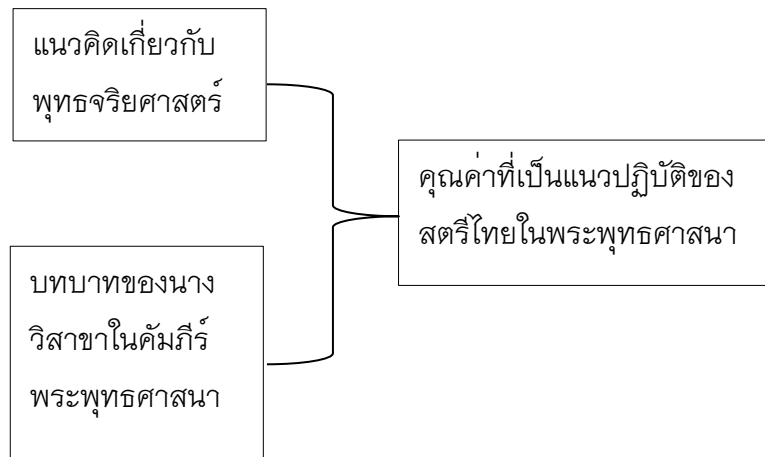
ครั้งนี้ออกเรือนแล้วก็ประสบความสำเร็จในการทำให้ครอบครัวของสามีหันมานับถือพระพุทธศาสนาด้วยนางได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นเอตทัคคะคือเป็นเลิศในการบำเพ็ญทานในฝ่ายอุบาสิกา

Ploychum (2022) ในงานแปลเรียบเรียงเรื่อง “มิติทางสังคมในพระพุทธศาสนายุคต้น” สุชาวัน พลอยชุมได้กล่าวถึงนางวิสาขาไว้ว่า นางวิสาขามีการมาตาซึ่งจัดว่าอยู่ในกลุ่มคหบดีและได้ชื่อว่าเป็นอุบาสิกาตัวอย่าง เป็นผู้จัดการเรื่องต่าง ๆ ให้แก่พระสงฆ์เป็นอันมาก นางวิสาขาเป็นผู้ที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาตลอด เป็นผู้ถวายจีวรและบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอุปถัมภ์ภิกษุณี นางวิสาขาได้กราบทูลขอพรต่อพระพุทธเจ้า 8 ประการเพื่อที่จะได้ทำบุญเป็นประจำตลอดชีวิต และพระพุทธเจ้าก็ทรงประทานอนุญาตคือ 1) ขอถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระสงฆ์เป็นประจำ 2) ขอถวายบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ผู้มาสู่กรุงสาวัตถี 3) ขอถวายบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ผู้จะเดินทาง 4) ขอถวายบิณฑบาตแก่พระสงฆ์อาพาธ 5) ขอถวายบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ผู้ดูแลพระอาพาธ 6) ขอถวายข้าวต้มหรือข้าวยาแด่พระสงฆ์ผู้ต้องการ 7) ขอถวายเภสัชแก่พระสงฆ์อาพาธ 8) ขอถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่ภิกษุณี เนื่องจากเป็นอุบาสิกาผู้มีความฉลาดปราดเปรื่อง นางวิสาขาจึงถูกมอบหมายให้พิจารณาตัดสินปัญหาเกี่ยวพระธรรมวินัยของภิกษุและภิกษุณีหลายครั้ง นางวิสาขาได้ชื่อว่าเป็นผู้มีถ้อยคำเชื่อถือได้สำหรับเป็นพยานในการปรับอาบัติภิกษุที่ประพฤติดี เช่น กรณีพระอุทายีที่ประชุมได้ยึดถ้อยคำของนางเป็นหลักฐานในการปรับอาบัติ นางวิสาขาได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าบ่อยๆ และมีพระสูตรหลายพระสูตรที่รวบรวมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นางวิสาขา เช่น อุโบสถสูตรที่ว่าด้วยการรักษาอุโบสถศีลอันเป็นคุณธรรมที่จะทำให้สตรีมีอำนาจและมีความสุขในชีวิตนี้และชีวิตหน้า ทั้งจะทำให้สตรีได้ไปเกิดเป็นเทวดา

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า มีงานวรรณกรรมจำนวนมากที่กล่าวถึงความ เป็นเอตทัคคะของนางวิสาขา และเรื่องราวของนางวิสาขา แต่ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่เขียนถึงนางวิสาขาได้นำมาสังเคราะห์กับหลักพุทธจริยศาสตร์เลย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแบบอย่างแก่สตรีไทยในปัจจุบัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเรื่องพุทธจริยศาสตร์ในความเป็นอัตตัตถะของนางวิสาขา สามารถสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาเรื่องพุทธจริยศาสตร์ในความเป็นอัตตัตถะของนางวิสาขาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ทั้งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ เกี่ยวกับนางวิสาขาในด้านพุทธจริยศาสตร์ วิเคราะห์ตีความเนื้อหาและบรรยายเชิงพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

การรวบรวมเอกสารประกอบด้วย 1) เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์พิเศษ และ 2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย ตำราวิชาการ วารสารวิชาการ และเอกสารทางวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ้งมากขึ้น ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาจำนวน 9 ท่าน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ภิกษุณี 1 รูป อุบาสิกา 1 ท่าน และนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา และปรัชญาจำนวน 7 ท่าน

วิเคราะห์คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยในพระพุทธศาสนา ผลจากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ บทบาทของนางวิสาขาที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา ปรัชญา ผู้วิจัยจะได้นำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยในพระพุทธศาสนา

การสรุปผล และการนำเสนอรายงานผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาวิจัย ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 กำหนดมโนทัศน์ (Concept) ขั้นที่ 2 รวบรวมสาระเนื้อหา (Content) ขั้นที่ 3 วิเคราะห์/สังเคราะห์จำแนกกลุ่มข้อมูล (Classification) ตีความและประมวลผลข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแบบบันทึกประเด็นการประชุมกลุ่ม (Phra Jaroenphong and Phra Maha Prakasit, 2568) นำเสนอรายงานผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบพรรณนาโดยการนำข้อมูลที่ศึกษาวิจัยทั้งหมดมาอภิปราย และสรุปผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้ตั้งไว้ และนำเสนอแนะแนวทางในการศึกษาต่อไป

ผลการวิจัย

1) แนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ จริยศาสตร์เป็นวิชาสาขาหนึ่งในวิชาปรัชญา เป็นวิชาว่าด้วยความประพฤติและการดำเนินชีวิตว่าอะไรดีอะไรชั่ว อะไรถูกอะไรผิด หรืออะไรควรอะไรไม่ควร หรือเป็นวิชาว่าด้วยอะไรคืออุดมคติสูงสุดของชีวิต อะไรคือสิ่งที่ดีสูงสุดที่มนุษย์ควรแสวงหา ในการแสวงหาหานั้น อะไรคือเกณฑ์มาตรฐานที่ใช้ตัดสินว่าการกระทำนั้นสอดคล้องกับสิ่งสูงสุดที่ว่านั้น นอกจากนี้เนื้อหาของจริยศาสตร์ยังครอบคลุมไปถึงพันธกรณีที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อกันในสังคมด้วย คนเรานอกจากจะมีจริยธรรมส่วนบุคคลแล้วยังต้องมีจริยธรรมส่วนสังคมด้วยนั่นคือ หน้าที่ที่คนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคมพึงจะปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้องตามสถานะ จริยศาสตร์จึงสัมพันธ์กับคำว่าจริยธรรมอย่างใกล้ชิด เพราะจริยศาสตร์เป็นการศึกษาความประพฤติของมนุษย์และตัดสินว่าการกระทำอย่างไรดี อย่างไรชั่ว อย่างไรผิด อย่างไรถูก จริยธรรมคือธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมจรรยาของสังคม หรือหลักความประพฤติที่ดีงาม สังคมยึดถือปฏิบัติกันอย่างไรก็ปฏิบัติตามนั้น แต่อย่างไรก็ตามมีนักปรัชญาบางท่าน เช่น ปีเตอร์ ซิงเงอร์ใช้คำว่าจริยศาสตร์ (Ethics) จริยธรรม (Morality) ในความหมายเดียวกัน ส่วนท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า Ethics เป็นคำขยายคำแปลไปเป็น Moral Philosophy ซึ่งมีความหมายว่าเป็นปรัชญาของศีลธรรมนั่นเอง คำว่าพุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือวิชาปรัชญาหรือหนังสือทั่วไป คำนี้เป็นคำใหม่ในพระไตรปิฎกไม่มีคำนี้ใช้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีคำว่าพุทธจริยา แต่นั่นก็เป็นพระจริยาหรือการบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้าใน 3 ภพ ได้แก่ โลกัตถจริยา

นอกจากนี้ พุทธจริยศาสตร์คือ หลักเกณฑ์ทางจริยธรรมหรือระบบการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐทั้งที่เป็นการประพฤติปฏิบัติเป็นการส่วนตัว และพันธกรณีของคนในสังคมที่ต้องปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้องในแต่ละสถานะ ส่วนอุดมคติหรือสิ่งที่ดีสูงสุดที่ทุกคนควรแสวงหา สำหรับพุทธปรัชญาในส่วนของจริยศาสตร์ชี้ไปที่นิพพานว่าเป็นอุดมคติสูงสุด ในพระไตรปิฎกบางที่ท่านใช้คำว่านิพพานเป็นบรมธรรมหรือนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ใครได้เข้าถึงสิ่งนี้จะได้ชื่อว่าเป็นอุตมบุรุษ (อุตตมบุริโส) เป็นบรมบุรุษ (ปรมบุริโส) ได้บรรลุธรรมที่ควรบรรลุอย่างยิ่ง แต่ถ้ายังเดินทางไปไม่ถึงก็อยู่ในขั้นต่ำ ๆ ลงมาเป็นมนุษย์ชนเป็นคนมีมนุษยธรรมคือมีศีล

5 จากศีลห้าก็พัฒนาขึ้นไปเป็นกุศลกรรมบท 10 ประการ เรียกได้ว่าเป็นกัลยาณชน และพัฒนาไปสู่ความเป็นอริยชนในที่สุดซึ่งนับเข้าในชุมชนแห่งพระอริยเจ้า ดังนั้น มาตรฐานการดำเนินชีวิตที่ดีได้ตรัสเป็นเกณฑ์ทางจริยธรรมมีตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลาง และระดับสูงสุด กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าพุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานอยู่บนชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ซึ่งครอบคลุมทั้งอภิปราย ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ การจะมีวิถีชีวิตที่ดีและการบรรลุถึงอุดมคติก็ต้องเข้าใจชีวิตที่สัมพันธ์โลกนอก อะไรคือความดีความชั่ว และวิธีที่จะละความชั่วเพิ่มพูนความดี ยกฐานะของตนให้สูงขึ้นไปตามลำดับจนบรรลุถึงอุดมคติซึ่งเป็นความสุขโดยสมบูรณ์

จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาอยู่ที่การบรรลุถึงความหลุดพ้นเป็นการส่วนตัวก็จริง แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่าสุขอื่นนอกนิพพานสุขไม่มีอยู่ พระพุทธศาสนากล่าวถึงความสุขไว้หลายระดับ เช่น สุขของคฤหัสถ์ สุขของบรรพชิต สุขของพระอริยะ สุขของผู้ไม่ใช่พระอริย สุขที่อิงามิส สุขที่ไม่อิงามิส เป็นต้น ในส่วนของชาวบ้านยังได้ตรัสถึงความสุขอีก 4 ประการ ได้แก่ อตถิสุข สุขจากการมีทรัพย์ โภคสุข สุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ อานันทยสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ และอนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ นอกจากนั้นในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมพระพุทธเจ้ายังได้ตรัสหลักทศ 6 ไว้เป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมไว้ด้วย ในด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคมนอกจากจะมีจริยธรรมส่วนบุคคลแล้วจะต้องมีจริยธรรมส่วนสังคมด้วย นี่คือหลักปฏิบัติที่ได้ตรัสไว้ในหลักทศ 6 และยังมีหลักธรรมอื่น ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย เช่น สังคหวัตถุ 4 โภควิภาค 4 อัถตะ 3 เป็นต้น พระพุทธศาสนาจึงไม่ได้เป็นแค่เพียงพุทธจริยศาสตร์สำหรับจิตใจ หรือมุ่งเน้นคำสอนในทางอภิปรายและจิตวิญญาณเพียงอย่างเดียว แต่ในด้านทางสังคมและทางวัตถุพระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญไม่น้อยไปกว่าพุทธจริยศาสตร์สำหรับจิตใจ เพียงแต่ว่าไม่ได้ลงรายละเอียดเหมือนกับการหลุดพ้นส่วนตัวเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองส่วนต่างอิงอาศัยกันและกันแม้ฆราวาสที่จะปฏิบัติธรรมเป็นการส่วนตัว รวมไปถึงการประกอบอาชีพทำธุรกิจต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยสังคมที่สงบสุขในระดับหนึ่ง ส่วนพระภิกษุก็ต้องอาศัยชาวบ้านในการเลี้ยงดูและเจริญสมณธรรมไปด้วย ส่วนชาวบ้านก็อาศัยคำสอนของผู้หลุดพ้นเพื่อจะเป็นมรรควิธีนำไปสู่ความหลุดพ้นในระดับที่สูงขึ้น พุทธจริยศาสตร์ประกอบด้วยมัชฌิมาปฏิปทาคือการดำเนินชีวิตตามมรรค 8 และบุพภาคแห่งอริยมรรค ได้แก่ ปรัตติยะและโยนิโสมนสิการ เป็นบุพนิมิตแห่งอริยมรรคเป็นองค์ประกอบสำคัญ ส่วนในด้านคุณภาพจิตเกี่ยวกับการแสดงออกภายนอกมีหลักธรรม 2 หมวดซึ่งเป็นหัวใจของพุทธจริยศาสตร์ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 การมีเมตตา กรุณา และมุทิตาย่อมนำไปสู่ทาน ปิยวาจา และอิตถจริยา ส่วนอุเบกขาเป็นหัวใจของสมานัตตตลาเลยที่เดียวนั่นเอง

2) บทบาทของนางวิสาขาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา นางวิสาขาเป็นมหาอุบาสิกาที่ได้ชื่อเป็นอุปัฏฐายิกาผู้บำรุงด้วยปัจจัย 4 อายุเพียงแค่ 7 ขวบเท่านั้น เด็กหญิงวิสาขาได้รับหน้าที่สำคัญจากปู่ให้ไปรับพระพุทธเจ้าที่เสด็จมาถึงเมืองภัททิยะแคว้นอังคะ ในวันนั้นด้วยบุรพจรรยาของเธอเมื่อได้ฟังธรรมจาก

พระพุทธเจ้า เด็กหญิงวิสาขาร่วมด้วยหญิงรับใช้อีก 500 คนได้บรรลุเป็นโสดาบัน นี่เป็นเหตุการณ์ครั้งแรกที่คัมภีร์พระพุทธศาสนาได้บันทึกถึงบทบาทหน้าที่ของนางวิสาขาเอาไว้ ถอยหลังไปกว่านั้นจะเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของนางวิสาขาว่า ในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ ได้เกิดเป็นลูกของใคร ได้ตั้งความปรารถนาไว้อย่างไรบ้าง เกิดเป็นธิดาของกษัตริย์พระองค์ใด มีพี่น้องกี่พระองค์ พี่น้องทั้งหมดนั้นในสมัยพระโคตมพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน แต่ละท่านได้เกิดมาเป็นลูกของใครและมีชื่อว่อย่างไรกันบ้าง นางวิสาขาเป็นคนมีชื่อเสียง ชื่อของนางปรากฏอยู่ทั่วไปพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ชั้นรองลงมา ส่วนในพระไตรปิฎกชื่อของนางวิสาขาจัดเป็นชื่อพระสูตรหนึ่งโดยเฉพาะก็มี เช่น วิสาขสูตร ทุติยวิสาขสูตร เป็นต้น บทบาทของนางวิสาขาตามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาผู้วิจัยประมวลมาได้ 6 บทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) การทำหน้าที่ในฐานะแม่หรือบทบาทในฐานะแม่ ในพระไตรปิฎกมีเนื้อหาเกี่ยวกับหน้าที่ของสตรีที่พระพุทธเจ้าตรัสกับนางวิสาขาโดยตรงก็มี ข้อมูลเหล่านี้เป็นการบ่งบอกว่าวิถีชีวิตของนางวิสาขาดำเนินตามหลักพุทธธรรม เช่น ปฏิบัติหน้าที่ของแม่ตามหลักทศ 6 แม่ทศ 6 จะไม่ใช่เป็นเนื้อหาที่พระพุทธองค์ได้ตรัสกับนางวิสาขาโดยตรง แต่หน้าที่ตามหลักทศ 6 บางส่วนมาปรากฏอยู่ในปฐมอิทธิโลกิยสูตรซึ่งเป็นพระสูตรที่ได้ตรัสกับนางวิสาขาโดยตรงถึงหน้าที่ของสตรี 4 อย่าง ได้แก่ 1) จัดการงานดี 2) สงเคราะห์คนข้างเคียง 3) ปฏิบัติถูกใจสามี 4) รักษาทรัพย์ที่สามีมามาได้ ใน 4 ข้อนี้ตรงกับหน้าที่ภรรยาในหลักทศ 6 สามข้อ คือข้อที่ 1 ข้อที่ 2 และข้อที่ 4 นอกจากนี้ยังตรัสธรรมอีก 4 ประการ คือศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา รวมแล้วสตรีที่เป็นภรรยาต้องมีธรรม 8 ประการ ดังนั้น เมื่อนางวิสาขาดำรงงานมีลูก คุณธรรมเหล่านี้เป็นคุณธรรมที่นางพยายามปลูกฝังให้มีขึ้นในตัวลูกหลานของนางด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่านางสุทตติหลานสาวที่นางวิสาขารักมากคนหนึ่ง มีวิถีชีวิตที่ถอดแบบมาจากนางวิสาขาแทบทุกอย่าง สมบูรณ์ด้วยวัตร เลื่อมในพระรัตนตรัย ช่วยเหลือคณะสงฆ์อยู่สม่ำเสมอ แม้จะมีหลานบางคนจะมีความประพฤติไม่ดีบ้าง แต่นั่นก็เป็นเพียงส่วนน้อย นี่เป็นการบ่งบอกว่านางวิสาขาเป็นแม่เป็นที่ดี ดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม

2) บทบาทของนางวิสาขาในฐานะลูก หรือการทำหน้าที่ในฐานะที่ตัวเองเป็นลูกคนหนึ่ง พิจารณาจากเนื้อหาที่คัมภีร์ได้บันทึกไว้ 1) นางวิสาขาเป็นลูกที่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ เรียกว่ามีคารวธรรมอย่างยิ่ง ข้อนี้เห็นได้จากนางวิสาขาได้ยึดมั่นตามหลักโอวาท 10 2) ปฏิบัติหน้าที่ของลูกตามหลักทศ 6 ได้แก่ ช่วยกิจการงานของครอบครัว นางวิสาขาได้ปฏิบัติตามหลักทศ 6 ในข้อที่ 2 การที่เด็กหญิงวิสาขาได้รับหน้าที่จากปู่ให้ไปต้อนรับพระพุทธเจ้าที่เสด็จมาถึงเมืองภัททิยะ นี่ก็เป็นการช่วยเหลืองานของครอบครัวอีกนัยหนึ่งด้วยเช่นกัน อีกครั้งหนึ่งนางวิสาขาได้มอบหมายจากพ่อให้ช่วยจัดสถานที่ต้อนรับ จัดที่พักให้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศล มิดารเศรษฐี ตลอดจนข้าทาสบริวารที่มารอรับตัวนางวิสาขาไปเป็นลูกสะใภ้บ้านมิดารเศรษฐี ซึ่งนางได้ทำหน้าที่นี้อย่างดี ได้บริหารจัดการคน แจกแจงภาระงานให้แต่ละคนไปดูแล นี่เป็น

การทำหน้าที่ของลูกตามหลักทศ 6 ข้อที่ 2 ช่วยทำางานของท่าน ส่วนข้อที่ 3 ดำรงวงศ์ตระกูล เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างพ่อผัวกับลูกสะใภ้ ความขัดแย้งครั้งนี้แม้จะมองว่าเป็นเรื่องระหว่างพ่อผัวกับลูกสะใภ้ ไม่เกี่ยวกับชื่อเสียงของตระกูล แต่ชื่อเสียงของตระกูลกับการประพุดิของคนในตระกูลเป็นเรื่องเดียวกัน ส่วนการแก้ไขความขัดแย้งครั้งนี้ไม่ได้ทำให้การส่วนตัว นางวิสาขามีภุมณี 8 คน เป็นคนกลางช่วยเคลียร์ คดีข้อกล่าวหา ดังนั้น การที่นางวิสาขามีภุมณีปกป้องศักดิ์ศรีของตัวเอง แก้อข้อกล่าวหาต่อหน้าภุมณีได้ทั้งหมด ก็เท่ากับว่านางวิสาขามีภุมณีได้รักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลของตัวเองไว้ด้วย

3) บทบาทในฐานะภรรยา หน้าที่การเป็นภรรยาและลูกสะใภ้ไม่ต่างกันเท่าไร ตามที่คัมภีร์ได้บันทึกไว้จะเห็นได้ว่าหน้าที่ทั้งสองคาบเกี่ยวกันอยู่ จากคำชี้แจงของนางวิสาขามีภุมณีมาจากหลักโอวาท 10 ซึ่งสัมพันธ์กับหลักทศ 6 จะเห็นการทำหน้าที่นี้ได้ชัดเจน โอวาทข้อที่ 8 พึงนอนให้เป็นสุข ข้อนี้จัดเข้าในหน้าที่ของภรรยาในหลักทศข้อที่ 1 และอีกเหตุการณ์หนึ่งก็คือว่า คินหนึ่งลาและแม่มาตัวหนึ่งกำลังจะคลอดลูก นางวิสาขากับคนรับใช้จึงได้ไปช่วยลาและแม่มาที่กำลังตก ลูก ในข้อนี้นางวิสาขามีภุมณีได้ชี้แจงว่าเมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ไม่เอามาเป็นธุระอย่างนี้ไม่ควร ทั้งสองข้อนี้จัดเข้าในหน้าที่ของภรรยาในหลักทศ 6 ข้อที่ 1 จัดการงานบ้านให้เรียบร้อย และข้อที่ 5 ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง โอวาทข้อที่ 5 พึงให้ทั้งแก่ผู้ที่ให้ทั้งแก่ผู้ที่ไม่ให้ แต่สำหรับคนที่เป็ญญาติทั้งญาติฝ่ายสามีและญาติฝ่ายภรรยา ถ้าญาติทั้งสองฝ่ายมาขอความช่วยเหลือแม้รู้ว่าไม่ได้คืบแน่ ๆ ก็ควรให้การช่วยเหลือไม่บ่ายเบี่ยง อย่างนี้จัดเข้าในสงเคราะห์ญาติ ในโอวาทข้อที่ 4 ไม่พึงให้แก่ผู้ที่ไม่ให้ ใครมาขอความช่วยเหลืออะไรต้องดูให้รอบคอบว่าควรจะช่วยหรือไม่ บางคนมาขอความช่วยเหลือยืมอุปกรณ์เครื่องมือไปใช้แต่ไม่ส่งคืนนี้ คนแบบนี้ก็ไม่ควรช่วยเหลือ ข้อนี้จัดเข้าในการรักษาสมบัติของตระกูลในหน้าที่ของภรรยาในหลักทศ 6 ข้อที่ 4 ส่วนการไม่นอกใจสามี ข้อนี้จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งกับพ่อสามี ข้ออ้างของพ่อสามีที่จะไล่นางวิสาขามีภุมณีออกจากบ้านหนึ่งในนั้นคือวันหนึ่งพ่อสามีเห็นนางออกไปหลังบ้านในเวลากลางค้ำกลางคืน พ่อผัวจึงสอบถามว่าในเวลากลางค้ำกลางคืนเธอไปหลังบ้านทำไม ถ้าไม่คิดนอกจากลูกชายของเรา นางวิสาขามีภุมณีแก้อข้อกล่าวหาที่ว่าที่ไปหลังบ้านก็เพื่อช่วยทำคลอดลา แม่มาที่กำลังตก ลูก ข้อนี้บ่งบอกว่านางวิสาขามีภุมณีไม่ได้ประพุดินอกใจสามีซึ่งเป็นไปตามหลักทศ 6 ข้อ 3 ด้วย หรือจัดอยู่ในทศ 6 ข้อที่ 1 และ 5 จัดการงานบ้าน ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

4) บทบาทในฐานะลูกสะใภ้ นางวิสาขามีภุมณีได้แต่งงานกับนายปณณวัฒน์นุกุมารลูกชายของมิดาร เศรษฐีในวัยอายุ 16 ปี จากนั้นได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านสามีที่เมืองสาวัตถี ทำหน้าที่ในฐานะลูกสะใภ้บ้านมิดาร เศรษฐี ช่วงแรกชีวิตครอบครัวไม่ได้ราบรื่นนักมีปัญหาระหว่างพ่อผัวอยู่บ่อยครั้ง เนื่องด้วยตระกูลของพ่อผัวนับถืออเลาะกะ ส่วนนางวิสาขามีภุมณีเป็นอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา นี่เป็นสาเหตุหนึ่งของความขัดแย้งที่เริ่มก่อตัวขึ้นในช่วงแรกๆ รวมถึงหลักโอวาท 10 ด้วย แต่ความไม่เข้าใจกันได้รับการแก้ไขปรับความเข้าใจเสียใหม่ ท่านมิดารเศรษฐีก็หันมานับถือพระพุทธศาสนา ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมานางวิสาขามีภุมณีได้มีชื่อใหม่อีกชื่อ

เรียกว่าวิสาขามิคารมารดา ในการทำหน้าที่ในฐานะลูกสะใภ้ นางวิสาขได้ปฏิบัติตามหลักโอวาท 10 หลัก ทิศ 6 เช่น คอยดูแลเอาใจใส่พ่อแม่สามี ไม่แพร่พรพรความลับของตระกูล อนุเคราะห์สังเคราะห์ญาติทั้งสองฝ่าย มีสัมมาคารวะต่อพ่อแม่ของสามีหรือญาติผู้ใหญ่ที่เป็นที่เคารพนับถือ เมื่อท่านนั่งอยู่ในที่ต่ำกว่าก็ไม่นั่งในที่สูงกว่าเป็นกิริยาที่ไม่งาม รู้จักมารยาทในรับประทานอาหาร ไม่รับประทานอาหารก่อนพ่อแม่สามี หรืออย่างน้อยก็รับประทานอาหารพร้อมกัน ไม่นอนก่อนพ่อแม่สามีหรือสามี เมื่อท่านเข้านอนแล้วจึงค่อยนอน และพยายามตื่นก่อนพ่อแม่สามีและสามี จากนั้นก็ดูแลเรื่องข้าวปลาอาหารให้เรียบร้อย ให้ความเคารพเชื่อฟังพ่อแม่สามี มีสัมมาคารวะไม่ดูหมิ่นท่าน นอกจากนั้นในพระไตรปิฎกมีเนื้อหาเกี่ยวกับหน้าที่ของภรรยา 8 ประการ ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับนางวิสาขโดยตรง ได้แก่ 1) ให้ตื่นก่อนนอนที่หลัง คอยรับใช้เอาใจใส่ พูดคำไพเราะต่อพ่อแม่สามี 2) ลักการะ เคารพ นับถือบูชาคนที่สามีเคารพ 3) ช่วยทำงานในบ้านของสามี 4) ควบคุมตรวจสอบการทำงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ดูแลเอาใจใส่เมื่อป่วยไข้ แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้ที่ควรแบ่งปัน 5) เก็บรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ 6) เลื่อมในพระรัตนตรัย 7) มีศีล 5 และ 8) เสียสละแบ่งปัน หน้าที่เหล่านี้ในฐานะที่นางวิสาขเป็นอุบาสิกา จึงเป็นคุณสมบัติที่นางวิสาขได้ยึดถือปฏิบัติอยู่เสมอ ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักโอวาท 10 หลักทิศ 6 และคุณสมบัติของสตรีทั้ง 8 ประการ ที่ได้ตรัสกับนางวิสาขโดยตรงหรือที่ได้ให้โอวาทแก่ลูกสาวของอุคคหเศรษฐี ทั้งหมดมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกัน

5) บทบาทในฐานะมหาอุบาสิกา นางวิสาขเป็นมหาอุบาสิกาที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง เป็นผู้ที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาตลอด จัดว่าเป็นอุบาสิกาตัวอย่างเป็นผู้จัดการเรื่องต่าง ๆ ให้แก่พระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ในหน้าที่ฐานะเป็นอุบาสิกาที่สามารถจะประมวลได้ในเรื่องสำคัญ ๆ ได้แก่ 1) นางวิสาขามีความศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัยไม่คลอนแคลน แม้ไปอยู่ในครอบครัวที่เป็นมิจฉาทิฐิก็ไม่ทิ้งพระพุทธศาสนา ซ้ำยังชักชวนให้คนในตระกูลนั้นได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาได้ด้วย 2) บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย 4 นางวิสาขไปวัดทุกวันเช้าเย็นไม่ขาด ตอนเช้าทำภัตตาหารถวายแก่พระภิกษุสามเณรวันละ 2,000 รูป เป็นประจำทุกวัน เย็นให้คนรับใช้นำเภสัชและน้ำปานะไปถวายพระภิกษุสามเณรในวัด ฟังธรรมเสร็จไม่ได้กลับบ้านทันทีแต่เดินตรวจตราภายในวัด พบเจอพระภิกษุสามเณรรูปใดก็จะสอบถามว่า ขาดตกบกพร่องสิ่งใดบ้างนางจะได้ช่วยจัดหามาให้ นางวิสาขไม่เคยไปวัดมือเปล่า ไปทุกครั้งจะมีของติดไม้ติดมือไปด้วยเสมอ พระภิกษุและชนทั้งหลายจึงพร้อมใจกันเรียกกางว่ามหาอุบาสิกา หรือเรียกว่านางวิสาขมหาอุบาสิกา นางวิสาขจึงได้ชื่อว่าเป็นยอดแห่งหญิงผู้เป็นอุปัฏฐากผู้บำรุงด้วยปัจจัย 4 ที่ไม่มีสตรีคนใดที่อยู่ในบ้านของคนที่เป็นมิจฉาทิฐิจะทำได้อย่างนี้ 3) ช่วยปกป้องพระพุทธศาสนา เมื่อเห็นพระภิกษุรูปใดประพฤติตัวไม่เหมาะสมนางวิสาขจะเข้าไปตักเตือนทันที อย่างกรณีพระอุทายีนั่งคุยกับสตรีในที่ลับหลับตา นางจึงเข้าไปว่ากล่าวตักเตือนว่ากิริยาอย่างนี้ไม่เหมาะสม เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นที่มาของการบัญญัติสิกขาบทห้ามพระภิกษุประพฤติตัวกับสตรีอย่างนั้น หรือบางครั้งเมื่อได้ข่าวว่าพระภิกษุเปลือยกายอาบน้ำ นางเห็นว่าการที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาเปลือยกายล่อนจ้อนอาบน้ำ ก็ไม่ต่างอะไร

กับนักบวชซึ่งเปลื้องซึ่งนางเคยตำหนิมาก่อนหน้านี้ จึงเข้าไปทูลขอพรให้พระพุทธรูปองค์อนุญาตให้พระภิกษุใช้ผ้าอาบน้ำฝนได้ ซึ่งพระพุทธรูปองค์ก็ได้อนุญาต ข้อนี้ก็เท่ากับนางวิสาขาได้ปกป้องพระเกียรติคุณของพระพุทธรูปศาสนาโดยรวม

6) บทบาทด้านการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในด้านวัตถุคือการช่วยเหลือกิจการของพระศาสนา บำรุงวัดวาอาราม เลี้ยงดูพระภิกษุสามเณร เรื่องนี้นางวิสาขาได้ทำเป็นปกติอยู่แล้ว นางวิสาขาไปวัดฟังธรรมทุกวันเช้าเย็นไม่ได้ขาด เช้ายังคาสภัตตาหารแก่พระภิกษุจำนวน 2,000 รูป เป็นประจำทุกวัน ช่วงเย็นนำเภสัชและน้ำปานะไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัด ในด้านเสนาสนะนางวิสาขาได้บริจาคเงินซื้อที่ดินสร้างวัดบุพพารามด้วยเงินจำนวน 27 โกฏิ สร้างเป็นปราสาทสองชั้นมีห้อง 1,000 ห้อง แบ่งออกเป็นชั้นบน 500 ห้อง ชั้นล่าง 500 ห้อง และให้สร้างเรือนยถาคอีก 500 หลัง ปราสาทเล็ก 500 หลัง และศาลายาวอีก 500 หลัง นางวิสาขาได้เป็นอุปัฏฐากาผู้บำรุงพระศาสนาด้วยปัจจัย 4 สร้างเสนาสนะวัดวาอารามช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรให้ได้รับความสะดวกสบายเป็นสัปปายะที่เอื้อต่อการบำเพ็ญสมณธรรม ส่วนตัวก็ได้พัฒนาคุณธรรมให้สูงยิ่งขึ้นไป อย่างนี้เป็นปฏิบัติสัทธิธรรม เมื่อมีการปฏิบัติอยู่อย่างนี้ และมีผลของการปฏิบัติก็เรียกว่าศาสนาที่แท้ยังดำรงอยู่

3) คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยในพระพุทธศาสนา คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทย มีคุณลักษณะบางอย่างก็ยังคงสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่นางวิสาขายึดได้ถือปฏิบัติอยู่นั่นเอง นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ของสตรีที่พระพุทธรูปได้ตรัสกับนางวิสาขาไว้โดยตรง และหน้าที่ของสตรีที่ได้ตรัสไว้ในที่อื่นๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในหลายสูตร หน้าที่ของสตรีเหล่านี้ยังใช้ได้ดี เช่น หลักโอวาท 10 หลักทิศ 6 หรือวิถีชีวิตของการเป็นมหาอุบาสิกาที่นางวิสาขาได้ทำไว้เป็นแบบอย่าง ไม่ว่าจะเป็นพุทธสาวิกามีความมั่นคงในพระรัตนตรัย การมีค่านิยมแบบพุทธ คอยช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา การเป็นอุปัฏฐากาผู้บำรุงพระศาสนาด้วยปัจจัย 4 หรือแม้กระทั่งการปกป้องศักดิ์ศรีของตัวเอง การรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ยังเป็นคุณธรรมเป็นรูปแบบวิถีชีวิตที่สตรียุคปัจจุบันสามารถจะนำมาเป็นแบบอย่างได้ดี แต่ในบางเรื่องก็ต้องมีการอธิบายเพิ่มเติมบ้างเพื่อให้เข้ากับสตรียุคใหม่ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมสูง พระพุทธเจ้าเองได้ตรัสสรรเสริญภิกษุ ภิกษุณี หรืออุบาสกอุบาสิกาที่ดีที่ควรเอาเป็นตัวอย่าง เช่น ฝ่ายภิกษุควรเอาอย่างพระสารีบุตรในการการมีปัญญา ในฝ่ายภิกษุณีด้านการมีปัญญาควรเอาอย่างภิกษุณีเขมา ส่วนฝ่ายอุบาสกถ้าใครจะเป็นอุบาสกาที่ดีเป็นพหูสูตร มีปัญญามากให้เอานางชุชชุตราเป็นแบบอย่าง เป็นมาตรฐาน เป็นต้น ดังนั้น คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทย คุณลักษณะบางอย่างก็ยังยึดตามรูปแบบวิถีชีวิตที่นางวิสาขายึดได้ถือปฏิบัติอยู่ แม้คุณสมบัติบางอย่างจะมองว่าเป็นอุดมคติเป็นข้อเรียกร้องที่สูงเกินไปสำหรับบางคน แต่ก็เชื่อว่าสามารถนำมาเป็นแบบอย่างไม่ได้ ถ้าจริงจังและตั้งใจก็สามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้ อย่างเช่นการเป็นพระโสดาบัน ถึงแม้การจะบรรลุถึงอุดมคติดังกล่าวคนสมัยปัจจุบันอาจจะมองว่าเป็นเรื่องที่ยาก แต่ถ้าจริงจังอยากจะทำพัฒนาตัวเองตามหลักการของ

พระพุทธศาสนาก็สามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้ ส่วนการตั้งอยู่ในองค์คุณดังกล่าวก็เป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ว่า พึงอนุเคราะห์มิตรสหาย ญาติหรือคนทั่วไปให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในองค์คุณของโสดาบัน 4 ประการ (โสดาปัตติลังคะ) มองจากองค์คุณดังกล่าว การศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย หรือการมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงก็ถือว่า เป็นหลักการเบื้องต้นของการเป็นอุบาสกอุบาสิกา

การวิเคราะห์คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยผู้วิจัยศึกษาคุณค่าของสตรี 6 ประการ จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่า คุณค่าของสตรีในแต่ละคุณค่ามีลักษณะผสมผสานกันไป คุณค่าของสตรีบางอย่างยังอิงอยู่กับคุณสมบัติของสตรีตามหลักพุทธธรรม ส่วนคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยในแต่ละด้านมีลักษณะเฉพาะดังนี้ 1) ในฐานะมารดาคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ มารดาบิดาต้องมีพรหมวิหาร 4 ปฏิบัติตามหน้าที่ของแม่ตามหลักทศ 6 ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 มีความศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย รักครอบครัวให้เกียรติสามี และทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก 2) ในฐานะลูกคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ มีศีล 5 ปฏิบัติตามหน้าที่ของลูกตามหลักทศ 6 มีพรหมวิหาร 4 มีความกตัญญูกตเวที ปฏิบัติตามหลักโอวาท 3 สนใจศึกษาเล่าเรียนแสวงหาความรู้อยู่เสมอ เชื่อฟังคำสั่งสอนและประกอบอาชีพสุจริต 3) ในฐานะภรรยาคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ ปฏิบัติตามหน้าที่ของภรรยาตามหลักทศ 6 ยึดหลักโอวาท 10 ศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย มีค่านิยมแบบพุทธ มีความซื่อสัตย์ต่อสามี ดูแลงานบ้านได้ดี และมีการปกป้องศักดิ์ศรีและรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ไม่ทำชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลให้เสียหาย 4) ในฐานะลูกสะใภ้คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ ปฏิบัติตามหลักโอวาท 10 ปฏิบัติตามหลักทศ 6 มีศีล 5 ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 หลักโภควิภาค 4 มีการปกป้องศักดิ์ศรีและรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล มีบุคลิกของการประณีตประณีต ให้ความสำคัญเคารพพ่อแม่สามีเหมือนกับพ่อแม่ตัวเอง สงเคราะห์ญาติทั้งสองฝ่ายเหมือนญาติตัวเอง ศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย มีค่านิยมแบบพุทธ และเลื่อมใสในพระรัตนตรัย 5) ในด้านมหาอุบาสิกาคคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ มีอุบาสกธรรม เลื่อมใสในพระรัตนตรัย มีศีล 5 มีธรรม 5 ปฏิบัติตามหน้าที่ของอุบาสิกาทตามหลักทศ 6 มีค่านิยมแบบพุทธ ยึดหลักทาน ศีล ภาวนา ไม่แสวงประโยชน์จากพระพุทธศาสนา หมั่นศึกษาหลักคำสอน มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาดีสามารถที่จะปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา แก้ไขปรับวาทะได้ และ 6) ด้านการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ การศึกษาหลักคำสอนให้ลึกซึ้งให้เข้าใจ ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนเป็นการส่วนตัวให้ยิ่งขึ้นไป ๆ แล้วเผยแพร่คำสอน ทำหน้าที่ของอุบาสิกาในฐานะผู้สอนธรรม นั้นเอง

อภิปรายผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ ผลการวิจัยยืนยันว่า พุทธจริยศาสตร์ แม้ไม่ใช่คำตรงในพระไตรปิฎก (ใช้คำว่า พุทธจริยา) แต่ทำหน้าที่เป็น “ระบบเกณฑ์ทางจริยธรรมและวิถีชีวิต” ที่มุ่งสู่อุดมคติ

สูงสุดคือนิพพาน กำหนดบันไดพัฒนาชีวิตจากศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 ความเป็นอริยชน โดยมีมรรคมีองค์ 8 เป็นแกนปฏิบัติ และอาศัยปรัโดโฆสะ-โยนิโสมนสิการเป็นบุพภาค ขณะที่มิติภายใน (คุณภาพจิต: พรหมวิหาร 4) เชื่อมสู่มิติภายนอก (พฤติกรรมสังคม: สังคหวัตถุ 4; ระเบียบชุมชน: ทิศ 6 โภควิภาค 4 อัตตะ 3) พร้อมย้ำแนวคิด ความสุขหลายระดับ และการเกื้อกูลกันของคฤหัสถ์และบรรพชิต ผลนี้ สอดคล้องอย่างยิ่ง กับ Khamdee (1991) ที่จัดกรอบคำถามจริยศาสตร์ 3 ประการ ได้แก่ 1) อุดมคติ 2) เกณฑ์ตัดสิน 3) พันธกรณีสังคม และตอบด้วยนิพพานและไตรสิกขาเป็นกระบวนการทัศนกลาง พร้อมขึ้นบันไดพัฒนาจากศีล สมาธิ ปัญญา ขณะที่ Phra Thepvedi (Prayudh Payutto) (1990) เน้นความสัมพันธ์แนบแน่นระหว่างอภิจิต อภิศีล อภิปัญญา และคู่สหสัมพันธ์ ธรรมวินัย ซึ่งสอดคล้องกับผลของเราที่เห็นคุณภาพจิตเป็นฐานให้พฤติกรรมสังคม และต้องมีโครงสร้างวินัยรองรับ นอกจากนี้ Wisadavet (2010) อธิบายเกณฑ์ตัดสินดีชั่วด้วยกุศลมูล/อกุศลมูล ช่วยอธิบายกลไกภายในของบันไดพัฒนาชีวิต ส่วน Basham (2016) ที่ให้ความสำคัญกับพรหมวิหาร 4 ก็สนับสนุนผลการวิจัยที่ยกเมตตา กรุณา มุทิตาอุเบกขา เป็นหัวใจของคุณภาพจิตซึ่งแปลงร่างเป็นสังคหวัตถุ 4 ในมิติสัมพันธ์ ทั้งนี้ แนวคิดของ Promta (2005) ที่ย้ำความจำเป็นของเหตุผลสากล ในการอธิบายทัศนะเชิงจริยศาสตร์ ก็เสริมให้เห็นว่า พุทธจริยศาสตร์ในฐานะระบบเกณฑ์ มิได้พึงศรัทธาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอธิบายได้ด้วยเหตุผลที่ผู้คนต่างศาสนารับฟังได้ เมื่อวางผลบนกรอบไตรสิกขา มรรค 8 จะเห็นสายพาน จากเจตนา (กุศลมูล) → คุณภาพจิต (พรหมวิหาร) → พฤติกรรมสังคม (สังคหวัตถุ) → โครงสร้างชุมชน (ทิศ 6/โภควิภาค 4/อัตตะ 3) กลไกนี้อธิบายได้ว่าทำไมพุทธจริยศาสตร์จึงเป็นระเบียบชีวิตที่บูรณาการธรรม (กฎธรรมชาติ) กับวินัย (กฎบัญญัติ) ตามที่บัญญัติเน้นย้ำ เพื่อให้การพัฒนาปัจเจกไม่ถูกตัดขาดจากสังคม และเพื่อให้สังคมเอื้อต่อความก้าวหน้าทางจิต

2. บทบาทของนางวิสาขาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยชี้ว่า นางวิสาขาเป็นแม่แบบสตรีคฤหัสถ์ที่ทำงานครบ 3 มิติ คือ 1) จิต (ศรัทธา-ศีล-ภาวนา) 2) สังคม (ทิศ 6/สังคหวัตถุ 4/หน้าที่สตรี 8), และ 3) วัตถุ (เกื้อกูลปัจจัย 4/เสนาสนะ) ผ่าน 6 บทบาทหลัก ได้แก่ แม่, ลูก, ภรรยา, ลูกสะใภ้, มหาอุบาสิกา, และผู้ทะนุบำรุงพระศาสนา ข้อค้นพบนี้ สอดคล้องชัดกับงานของ Dhammananda (2001) และ Ploychum (2022) ที่บันทึกบทบาทเชิงรุกของนางวิสาขาในการเปลี่ยนแปลงทัศนะของมิคารเศรษฐี การทูลขอผ้าอาบน้ำฝน และการทำหน้าที่พยาน/ที่ปรึกษาวินัย ซึ่งยืนยันภาพ คฤหัสถ์หญิงผู้ร่วมกำกับมาตรฐานสงฆ์ ไม่ใช่เพียงผู้ถวายทาน นอกจากนี้ Phra Khru Kalayanasiddhiwat (2003) และ Phra Khru Wibunsilaprot (2013) ต่างย้ำสถานะเอตทัคคะแห่งทานและการทะนุบำรุง (สร้างวัดบุพพาราม จัดระบบปัจจัย 4) สอดคล้องกับผลของเราที่มองบทบาทวัตถุเป็นโครงสร้างเอื้อภาวนา มิใช่แค่ศรัทธาเชิงสัญลักษณ์ ด้านความเสมอภาคและศักยภาพของสตรี ผลของเรายังไปด้วยกันกับ Phra Sripariyattimoli (2001) ที่ชี้ว่า สตรีมีความสามารถตรัสรู้เท่าเทียม และตัวอย่างนางวิสาขาบรลุโสตาบันตั้งแต่วัยเยาว์ยืนยันข้อเท็จจริงนี้ ที่เน้นความรับผิดชอบร่วมของพุทธบริษัท 4 ข้อค้นพบบทบาท “ดักเตือนภิกษุ/ร่วมพิจารณาอธิกรณ์”

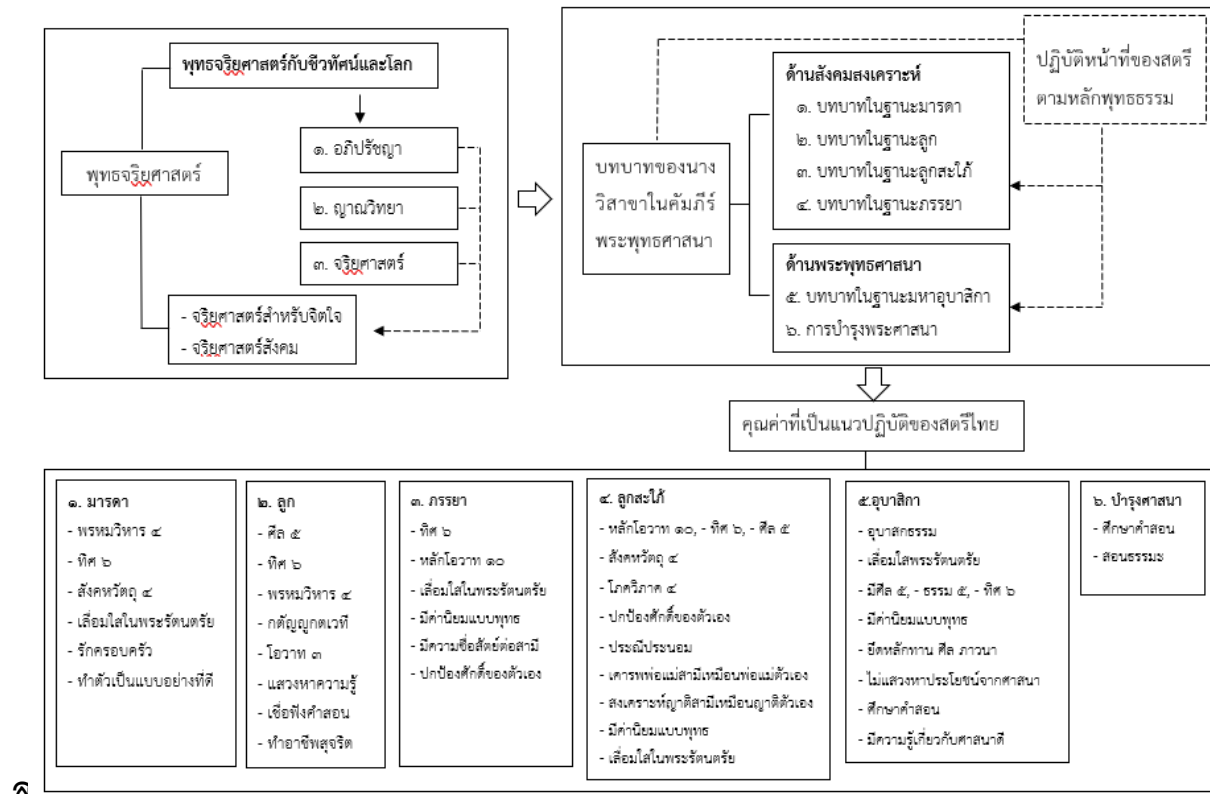
จึงเป็นการปฏิบัติหน้าที่ของอุบาสิกา มิใช่การก้าวล่วง เมื่อวางผลบนกรอบพุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย ซึ่งตรงกับเส้นทางที่นางวิสาขาปฏิบัติจริงยิ่งกว่านั้น งานของ Nontakanun (1980) และ Phra Mahachaiwat (1998) ยืนยันบทบาท “อัครทาสิกา ผู้ร่วมวินิจฉัยกรณีภิกษุณี” และ “ริเริ่มสิ่งอุปกโศกเหมาะแก่สมณะ” ทำให้ผลการวิจัยของเรามีน้ำหนักเชิงหลักฐานเพิ่มขึ้น

3. คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยสังเคราะห์กรอบคุณค่าปฏิบัติ 6 ด้านสำหรับสตรีไทย โดยใช้ต้นแบบนางวิสาขาเชื่อมกับโอวาท 10 ทิศ 6 สังคหวัตถุ 4 โภควิภาค 4 และโสตาปัตติสังคหะ กรอบนี้ทำหน้าที่เป็นแผนที่ชีวิตที่ผสานศรัทธา วินัย ความกรุณา และความรับผิดชอบทางสังคม ครอบคลุมบทบาทในครัวเรือน เครือญาติ และชุมชนวัด ผลนี้ สอดคล้องอย่างมีนัย กับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เรื่องสี่หน้าที่ของสตรีไทย ซึ่งวางสถาปตยกรรมบทบาทสตรีทั้งฐานะแม่ แม่บ้าน กุลสตรี และภาวิตชน โดยชี้เครื่องมือพัฒนา 5 ประการ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และภาวะสบาย 7 เป็นโครงสร้างสนับสนุนคุณภาพชีวิต สอดรับกับคุณค่าปฏิบัติของงานนี้ที่ให้ความสำคัญกับการยกระดับทั้งในบ้านและในชุมชน ในมิติครองเรือน ผลวิจัยสอดคล้องกับงานของ Khosawat (2019) ที่ประยุกต์โอวาท 10 สู่ครอบครัวไทยร่วมสมัย และงานของ Phra Khru Samuh Noppadon (2017) ที่เสนอ สมชีวิตรวม 4 (สมสัทธา-สมสילה-สมจาคา-สมปัญญา) เป็นเครื่องมือค้ำจุนชีวิตคู่ ซึ่งเทียบเคียงได้กับคุณค่าด้านภรรยา/ลูกสะใภ้ในกรอบของเราด้านสิทธิสตรีและศักยภาพในการเข้าถึงธรรม ผลนี้ไปด้วยกันกับ Phra Sripariyattimoli (2001) ที่ย้ำความเสมอภาคทางปัญญาและการตรัสรู้ของสตรี และกับ Sāmaṇerī (2001) ที่เน้นความรับผิดชอบร่วมของพุทธบริษัท 4 จึงหนุนบทบาทมหาอุบาสิกา/ผู้ทะนุบำรุงพระศาสนาให้มีมิติร่วมกำกับมาตรฐานศาสนาอย่างมีเมตตาและเหตุผล มิใช่เพียงผู้ให้ทานในเชิงจริยศาสตร์ ผลวิจัยวางฐานการตัดสินใจ-ชวบน กุศลมูล/อกุศลมูลและย้ำการอธิบายเชิงเหตุผลสากลเพื่อให้คุณค่าปฏิบัตินำไปใช้ได้ทั้งสังคมพุทธวัฒนธรรม ไม่จำกัดเพียงผู้ศรัทธา

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การวิจัยเรื่องพุทธจริยศาสตร์ในความเป็นอัตตาคะของนางวิสาขา แสดงให้เห็นว่าพุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานอยู่บนชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ เพื่อตอบคำถามสำคัญเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ชีวิตคืออะไร เป็นอย่างไร เป็นไปอย่างไร ควรเป็นอย่างไร และควรเป็นอยู่เช่นไร ซึ่งครอบคลุม 3 ประเด็นหลักในปรัชญา คือ อภิปรัชญา สรรพธรรมชาติและความเป็นไปของชีวิต ญาณวิทยา การรับรู้และประสบการณ์ของชีวิต จริยศาสตร์ วิธีปฏิบัติตนในชีวิตและการอยู่ร่วมในสังคม พระพุทธศาสนาเข้าใจว่ามนุษย์มีภูมิธรรมที่ต่างกัน และไม่ใช้ทุกคนที่จะบรรลุธรรมสูงสุด จึงมีหลักธรรมในระดับโลกียะสำหรับผู้ที่ยังไม่เข้าถึงโลกุตระธรรม

เป็นแนวทางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างดีในสังคม โดยมุ่งสร้างจริยธรรมทั้งในระดับส่วนบุคคลและสังคม สรุปได้ตามแผนภาพองค์ความรู้ดังนี้

ล

พุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานอยู่บนชีวิตคนและโลกทัศน์ซึ่งครอบคลุมทั้งอภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ พระพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งจริยศาสตร์สำหรับจิตใจที่มุ่งเน้นการหลุดพ้นส่วนตัว และจริยศาสตร์สังคม คือธรรมเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมที่จะต้องปฏิบัติต่อกันตามฐานะ นางวิชาเป็นมหาอุบาสิกาที่ได้ชื่อเป็นอุปัฏฐายิกาผู้บำรุงด้วยปัจจัย 4 นอกจากนี้นางวิชายังมีบทบาทในฐานะต่าง ๆ ได้แก่ บทบาทในฐานะมารดา ในฐานะลูก ลูกสะใภ้ ฐานะภรรยา ฐานะมหาอุบาสิกาและบทบาทด้านการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่ละบทบาทนางวิชาได้ทำหน้าที่ของสตรีตามหลักพุทธธรรม ยึดหลักโอวาท 10 ซึ่งสัมพันธ์กับหลักทศ 6 โดยคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติของสตรีไทยได้ ในฐานะมารดาคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ ปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 ทศ 6 หลักสังคหวัตถุ 4 มีความศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย รักครอบครัวให้เกียรติสามี และทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก ในฐานะลูกคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ มีศีล 5 ปฏิบัติตามหลักทศ 6 พรหมวิหาร 4 มีความกตัญญูทุกเวที สนใจศึกษาเล่าเรียนแสวงหาความรู้ เชื่อฟังคำสั่งสอน และประกอบอาชีพสุจริต ในฐานะภรรยาคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ ปฏิบัติตามหลักทศ 6 หลักโอวาท 10 ศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย มีค่านิยมแบบพุทธ มีความซื่อสัตย์ต่อสามี มีการปกป้องศักดิ์ศรีและรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ในฐานะลูกสะใภ้คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ ปฏิบัติตาม

หลักโอวาท 10 หลักทศ 6 หลักสังคหวัตถุ 4 หลักโภควิภาค 4 มีศีล 5 มีการปกป้องคัคคีศรีและรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล เป็นคนประณีตระนอม ให้ความเคารพพ่อแม่สามีเหมือนกับพ่อแม่ตัวเอง สงเคราะห์ญาติทั้งสองฝ่ายเหมือนญาติตัวเอง และศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ในด้านมหาอุบาสิกาคุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ มีอุบาสกธรรม เลื่อมใสในพระรัตนตรัย มีศีล 5 มีธรรม 5 ปฏิบัติตามหลักทศ 6 มีค่านิยมแบบพุทธ ยึดหลักมีทาน ศีล ภาวนา ไม่แสวงประโยชน์จากพระพุทธศาสนา หมั่นศึกษาหลักคำสอน มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาดี สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา แก้ไขปรับวาทะได้ ด้านการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา คุณค่าที่เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ การศึกษาหลักคำสอนให้ลึกซึ้งให้เข้าใจ ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนเป็นการส่วนตัวให้ยิ่งขึ้นไป ๆ แล้วเผยแพร่คำสอน ทำหน้าที่ของอุบาสิกาในฐานะผู้สอนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ส่งเสริมให้เมืองคัรสตรีเพื่อพิทักษ์พระพุทธศาสนา จะเป็นองค์กรเอกชนหรือองค์กรของรัฐก็ได้ ถ้าเป็นองค์กรเอกชนจะมีความคล่องตัวสูง แก้ปัญหาได้รวดเร็ว แต่อาจจะขาดความต่อเนื่องในระยะยาว แต่ถ้าเป็นองค์กรของรัฐจะได้เปรียบในเรื่องความต่อเนื่อง แต่การทำงานไม่ค่อยคล่องตัว ทำให้เข้าถึงปัญหาได้ช้ากว่าการทำงานของเอกชน

1.2 มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งควรสนับสนุนให้มีโครงการทำวิจัย หัวข้อวิทยานิพนธ์ และดุฎีนิพนธ์ในประเด็นเกี่ยวกับสตรีในบทบาทด้านต่าง ๆ เช่น ในด้านด้านธุรกิจ สิ่งแวดล้อม การเมืองและบทบาทในด้านศาสนาในมิติต่าง ๆ

2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยบทบาทของสตรีไทยที่นำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้กับธุรกิจ ศึกษาพัฒนาการพุทธศาสนาแบบฆราวาส และแนวคิดเรื่องพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในชาดก พระพุทธศาสนากับสิทธิสตรีไทย องค์กรพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสตรีไทย

References

- Basham, A. L. (2016). *The wonder that was India*. (Kanchana La-ongsri, Trans.). Toyota Thailand Foundation.
- Dhammananda, S. (2001). *Answers to questions about women in Buddhism*. (2nd ed.). Songsayam Co., Ltd.
- Kabilsingh, C. (2002). *Women in the Buddha's time*. (2nd ed.). Songsayam Co., Ltd.

- Khamdee, D. (1991). *Buddhist philosophy*. Odeon Store.
- Khosawat, T. (2019). *Guidelines for applying Visākhā's householding principles in contemporary Thai society*. *Mahachulalongkorn Journal*, 6(4), 1711.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *The Thai Tripitaka, mahachulalongkornrajavidyalaya University Edition*. Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Mahamakut Buddhist University. (2017). *Translation of the Dhammapadaṭṭhakathā, Vol. 3*. (22nd ed.). Mahamakut Buddhist University.
- Nontakanun, P. (1980). *Concepts of women in Buddhist philosophy* [Master's thesis, Chulalongkorn University].
- Phra Khru Kalayanasiddhiwat. (2003). *The foremost disciples in Buddhism*. (6th ed.). Sahadhamma Co., Ltd.
- Phra Khru Samuh Noppadon. (2017). *Applying Samājīvidhamma to householding in contemporary Thai society* [Master's thesis, Mahachulalongkornrajavidyalaya University].
- Phra Khru Wibūnsīlaprot. (2013). *A study of exemplary Buddhist lay roles: A case study of Anāthapiṇḍika and Visākhā Mahāupāsikā* [Master's thesis, Mahachulalongkornrajavidyalaya University].
- Phra Mahachaiwat. (1998). *An analytical study of the role of Visākhā, the great female lay devotee, as appearing in Buddhist scriptures* [Master's thesis, Mahachulalongkornrajavidyalaya University].
- Phra Sripariyattimoli. (2001). *Women in Buddhism*. (3rd ed.). Sukkapapjai.
- Phra Thepvedi. (1990). *Foundations of Buddhist social ethics for contemporary Thai society*. Komolkeemthong Foundation.
- Ploychum, S. (2022). *The social dimension in early Buddhism*. Mahamakut Buddhist University.
- Promta, S. (2005). *Buddhism and ethical problems: Prostitution, abortion, and euthanasia*. (2nd ed.). Chulalongkorn University Press.
- Sāmaṇerī, D. (2001). *Answers to questions about women in Buddhism*. (2nd ed.). Songsayam Co., Ltd.
- Wisadavet, W. (2010). *Philosophical perspectives: Buddhist philosophy*. Academic Works Dissemination Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.